

Lili Maria Schwengrub

"Beobachtung und Experiment in der Sozialforschung", Herausgegeben von René König, unter Mitarbeit von Peter R. Heintz und Erwin K. Scheuch, Köln 1956 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 13/1, 282-284

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

można mówić o żadnych absolutnych i raz na zawsze danych wnioskach. Badania społeczne mogą przynieść w rezultacie tylko wnioski hipotetyczne, odnoszące się poza tym do konkretnego zagadnienia, określonego zakresu, czasu i przestrzeni. Droga badań społecznych wyścielona jest hipotezami — mówi autor. Badania społeczne nie mogą dać także recepty na doskonałe działanie społeczne. René König uważa, że dobry wywiad społeczny, wywiad przemyślany i zweryfikowany, stanowi najlepszą drogę zdobycia informacji o społecznych zjawiskach. Z tej racji właśnie oddaje w ręce czytelnika tę książkę, która porusza bardzo wszechstronnie zagadnienie wywiadu. Książka nie jest metodologicznym traktatem ani nie zawiera określonego systemu. Przedstawia ona podsumowanie doświadczeń, które należy wziąć pod uwagę, gdy się przystępuje do własnych badań. Autor jest przeciwny narzucaniu badaczom jakiegokolwiek systemu. Zamknięty system oznacza, według niego, śmierć każdej nauki, a każdy schematyzm stanowi koniec badań i odkrywczości. Schematyzm jest szczególnie groźny dla nauk społecznych, nauk, które rodzi życie i które życiu winny służyć. Służyć mogą zaś tylko wtedy, gdy będą tak bogate w problematykę i rozwiązania, jak jest samo życie.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że książka zaopatrzona jest w słowniczek, w którym znajdujemy niemieckie tłumaczenia fachowych amerykańskich pojęć z zakresu metodyki badań socjologicznych (s. 347—385). Tłumaczenia te dokonane są przez Institut für Sozialforschung an der Johann-Wolfgang-Goethe-Universität (Frankfurt nad Menem) i Forschungs-Institut für Sozial- und Verwaltungswissenschaften an der Universität Köln.

Książka zawiera też bibliografię zagadnienia, obejmującą 150 pozycji, przeważnie amerykańskich.

Lili Maria Schwengrub

BEOBACHTUNG UND EXPERIMENT IN DER SOZIALFORSCHUNG. Praktische Sozialforschung II. Herausgegeben von René König unter Mitarbeit von Peter R. Heintz und Erwin K. Scheuch. Verlag für Politik und Wirtschaft. Köln 1956, ss. 348. Drugi tom z serii *Praktische Sozialforschung*, podobnie jak i tom poprzedni, składa się z wstępu pióra R. Königa i artykułów socjologów amerykańskich. Po dzień dzień socjologia — stwierdza R. König we wstępie zatyulowanym tak jak cała książka — posługuje się technikami zapożyczonymi z innych nauk. Jest to niesłuszne. Pierwszoplanowym zadaniem socjologów jest wypracowanie własnych technik badawczych, zarówno technik obserwacji, jak i technik umożliwiających eksperyment w naukach społecznych.

Wielu uczonych stawia znak równości między metodą a techniką. Popełniają oni błąd. Metoda jest pojęciem szerszym. Można stosować te same metody na przykład w naukach przyrodniczych i społecznych. Jednak techniki stosowane w ramach tej samej metody muszą być różne w naukach przyrodniczych i różne w naukach społecznych. Dopóki nauki przyrodnicze nie wypracowały właściwej techniki obserwacji badanych zjawisk, a trwało to całe wieki, dopóty wyniki tych obserwacji były więcej niż skromne.

W socjologii próbowano wyzyskać doświadczenia biologii i psychologii. Dopiero mniej więcej od trzydziestu lat socjologia próbuje wypracować własne techniki badawcze. Jak do tej pory, dużo osiągnięto w tym zakresie w psychologii społecznej. Najbardziej zaniedbanym terenem, szczególnie jeśli chodzi o publikacje doświadczeń, jest technika badań terenowych. Nie tylko jednak to jest przyczyną różnych niepowodzeń badań społecznych. Ścisłość zawarta w liczbach ma inne znaczenie dla nauk społecz-

nych niż na przykład dla fizyka. Stosowanie matematyki w naukach społecznych wcale nie zapewnia im rozwoju i nie daje gwarancji dobrych wyników. Ścisłość zawartą w liczbach musimy umieć przełożyć na realne związki istniejące między różnymi liczbami. Liczby ułatwiają opis i porównywanie różnych wyników, same przez się nie dają jednak nic więcej. Stale nie wiemy, jak trafić na istotne, węzłowe zagadnienie, jak wyłączyć przypadek z badań społecznych. Zapominamy często, że ani metody, ani techniki nie można oddzielić od teorii. Do badań przystępuje się zawsze z taką czy inną roboczą hipotezą. Hipoteza wynika z teorii i dlatego nie ma i nie może być badań bez założeń teoretycznych.

Po tych uwagach ogólnych R. König przechodzi do sprecyzowania swojego stanowiska na temat obserwacji i wywiadu społecznego. Uważa on, że człowiek jest złym obserwatorem. Ulega wpływom stereotypów, tradycji i dlatego obserwacja społeczna, na pozór łatwa, w istocie jest trudna i wymaga dużego przygotowania.

Autor rozróżnia obserwację naiwną, czyli anegdotyczną, bezpośrednią, pośrednią, współuczestniczącą i niewspółuczestniczącą. W różnych warunkach — zależnie od tematu badawczego, środowiska, etyki badacza i jego stosunku do badanej rzeczywistości — należy stosować inny rodzaj obserwacji, wyłączając naturalnie obserwację naiwną. Autor rozróżnia poza tym obserwację terenową i laboratoryjną. O systematycznej obserwacji można — jego zdaniem — mówić wtedy, gdy dwóch obserwatorów dokonujących obserwacji w tych samych warunkach dojdzie do tych samych wniosków.

Rozwój techniki obserwacji i eksperymentu jest naczelnym zadaniem empirycznych badań społecznych. Socjologia musi poznać prawa społeczne, musi się nimi kierować, inaczej trudno, by osiągała istotne wyniki i stawiała słuszne wnioski.

Po tym wstępie, zawierającym jednocześnie „credo” książki, następuje 6 artykułów na temat obserwacji (część I książki) i 6 artykułów na temat eksperymentu społecznego (część II) — wszystkie pióra amerykańskich socjologów.

Bardzo ciekawy jest pierwszy z kolei artykuł na temat obserwacji. Autorami jego są Goode i Hatt. W artykule znajdujemy rozważania teoretyczne na temat hipotezy. Teoria, zdaniem autorów, służy do porządkowania zjawisk i dlatego jest potrzebna. Hipoteza nie jest jeszcze teorią, ale może się nią stać. Stawianie hipotez jest rzeczą trudną i odpowiedzialną. Następnie autorzy wyróżniają rozmaite rodzaje hipotez i wskazują ich źródła. Swoje rozważania kończą stwierdzeniem, że teoretyk, który nie umie sprawdzić postawionej hipotezy, nie umie jej tym samym sformułować w rozsądny sposób.

Kolejny artykuł, pióra Marie Jahoda i Mortona Deutscha, przedstawia refleksje na temat własnych obserwacji. Florence Kuckhahn opisuje następnie doświadczenia zdobyte w czasie badań w małej wiosce w Nowym Meksyku i stwierdza, że jeśli między badanym środowiskiem a badaczem występują duże różnice kulturowe, to nie należy zdradzać ludziom będącym przedmiotem badań ani ich tematu, ani celu. Kuckhahn reprezentuje jednocześnie stanowisko, że badacz winien żyć się z badanym środowiskiem i włączyć się w nurt jego życia.

W trzecim artykule I części Robert K. Bain opisuje dokładnie swoje postępowanie badawcze w dużej palni w jednym z miast Południowej Ameryki. Tematem jego badań była analiza zdolności potrzebnych w różnych działach pracy. Alvin Zander poświęca swój artykuł systematycznej obserwacji małych grup, zagadnieniu obserwacji różnych sposobów zachowania się, rejestracji tych zachowań itp. Ostatni wreszcie w tej części książki artykuł, pióra Roberta F. Balesa, dotyczy obserwacji laboratoryjnej.

Drugą część książki, dotyczącą eksperymentu, zaczyna się od teoretycznego artykułu

Ernesta Greenwooda. Celem artykułu jest przedstawienie metod eksperymentu i jego definicji przydatnej w badaniach społecznych. Każdy badacz, zdaniem Greenwooda, stoi na gruncie takich czy innych definicji. Chodzi o to, żeby były one należycie sprecyzowane. Autor rozróżnia eksperyment naturalny i sztuczny.

F. Stuart Chapin w swym artykule rozciąga pojęcie eksperymentu na systematyczną obserwację stosunków międzyludzkich, dokonaną w określonych warunkach przy wprowadzeniu czynnika kontrolnego. Chapin rozróżnia trzy rodzaje eksperymentu ze względu na czas, w którym ma on miejsce: 1. w teraźniejszości, 2. w przyszłości i 3. w przeszłości.

Trzy dalsze artykuły dotyczą następujących zagadnień: zastosowanie pomiarów socjometrycznych w eksperymencie społecznym (autor artykułu John R. P. French) laboratoryjne badania z zakresu psychologii społecznej (autor Leon Festinger), strategia w badaniach psychologii społecznej (autor Ronald Lippit). Ostatni artykuł J. Goode'a i P. K. Hatta dotyczy roli, jaką w weryfikacji hipotez pełnić mogą badania monograficzne.

Omnawiana książka, podobnie jak i tom *Das Interview*, jest cenną pozycją z dziedziny refleksji nad technikami badawczymi w zakresie obserwacji i eksperymentu. Nie tylko zapoznaje nas ona z doświadczeniami amerykańskiej socjologii w tej dziedzinie, ale jednocześnie wprowadza aktualną tam problematykę badawczą. Jest cenną pozycją nie tylko dla działaczy i polityków społecznych NRF, dla których jest przede wszystkim przeznaczona.

Lili Maria Szengrub